

ALISHER NAVOIY G'AZALLARIDA UMUMINSONIY QADRIYATLAR TALQINI

Ilmiy rahbar: F.F.Yuldasheva

O'zDJTU katta o'qituvchisi

A.R.Rayimjonova

O'zDJTU 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola buyuk mutaffakkirimiz Mir Alisher Navoining ma'naviy va badiiy merosi, hayoti va ijodi haqida muxtasar ma'lumot beradi. Maqolada asosan o'quvchini hayratga soladigan maftunkor g'azallarga e'tabor qaratilgan. Har bir g'azallarda shoirning she'riy san'atlarni qo'llashdagi mahorati xususida so'z boradi.

Аннотация: В данной статье дана краткая информация о духовном и творческом наследии, жизни и творчестве нашего великого мыслителя Мир Алишера Навои. В статье основное внимание уделяется очаровательным газелям, поражающим читателя. Каждая газель рассказывает о мастерстве поэта в использовании поэтического искусства.

Annotation: This article provides brief information about the spiritual and artistic heritage, life and work of our great thinker Mir Alisher Navoi. The article mainly focuses on charming ghazals that amaze the reader. Each Ghazal talks about the poet's skill in using poetic arts.

Tayanch so'z va iboralar: Ijtimoiy-axloqiy, lirik, epic, muhabbat, vafo, sadoqat, so'z o'yinlari, she'riy san'atlar, jahon adabiyoti.

Keywords : Socio-ethical, lyrical, epic, love, loyalty, word games, poetic arts, world literature.

Ключевые слова : социально-этические, лирические, эпические, любовь, верность, верность, словесные игры, поэтическое искусство, мировая литература.

Ulug' mutaffakkir Alisher Navoiy jahon adabiyotining eng yirik namoyondalaridan biridir. Uni chin ma'noda yuqori kamolot bosqichiga ko'tarilgan buyuk insonparvar shoir deb aytishga haqlimiz. Alisher Navoiy o'zining devoni va masnaviyolari, tezkiralari, ilmiy izlanishlari, diniy va axloqiy mavzulardagi o'lmas asarlari bilan zamon va makon chegarasidan o'tib ketgan va nomi butun turk adabiyotiga kirib kelgan ulug' siymodir. U turkiy tilini o'z nomi bilan birlashtirishda va "Navoiy tili va Navoiy uslubi" deb nomlanishiga katta hissa qo'shgan mutafakkirdir. Alisher Navoiy Husayn Boyqaro majlislarining shakllanishidagi faol o'rni bilan davlat-madaniyat aloqasining naqadar muhim ekanligini ko'rsatgan, o'z davrining ta'mirlash, obodonchilik va qurilish ishlariga ulkan hissa qo'shgani bilan

dong taratgan davlat arbobi hamdir”, Qaro ko‘zum...” Alisher Navoiyning olimlar, shoirlar tomonidan eng ko‘p va xo‘b o‘rganilgan g‘azallaridan biridir. Ushbu g‘azal tahliliga oid Erkin Vohidov, Matyoqub Qo‘shjonov, Alibek Rustamov, Ismatulla Abdullayev, Najmiddin Komilov, Abdulla A‘zamov, Boybo‘ta Do‘stqorayev, Ismoil Bekjonov va kaminaning maqolalari e‘lon qilingan. G‘azalning o‘quv adabiyotlaridagi tahlillari ham mavjud bo‘lib, unda asarning to‘liq matni qamrab olingan. G‘azalning ayrim baytlari yoki ba‘zi xususiyatlarini tahlilga tortgan maqolalar ham bor. Masalan, Ibrohim Haqqulovning “Qaro ko‘zum, kelu...” (Bir bayt tahlili) maqolasi shular jumlasidandir. Tahlillar xronologiyasiga nazar solsak, birinchi maqola Ismatulla Abdullayev tomonidan 1975 yil 22 oktyabrda “Toshkent oqshomi” gazetasida “Mashhur g‘azallar tahlili” ruknida chop etilgan. Shu hisobdan kelib chiqsak, “Qaro ko‘zum...” g‘azalining badiiy jihatlarini o‘rganish 40 yillik tarixga ega.

G‘azal haqidagi fikrlar rang-barang bo‘lib, keyingi davrlardagi tahlillar tasavvufiy talqinlar bilan bog‘liq ravishda bahs-munozara tarzida yuzaga chiqqan. Bu bir g‘azalning mavzusi, mazmuni, obrazlari, lirik qahramoni, muallif dunyoqarashiga o‘nlab olimlarning turlicha nuqtai nazardan yondashuvlari, ba‘zan ob‘yektiv, ba‘zan esa sub‘yektiv baho berishlari mahsulidir. Bugun ana shu tahlillarni qiyosiy analiz qilish, umumlashtirish, sintezini yaratish mavridi keldi. Ammo, bu g‘azal tahlili shu bilan yakunlanadi, oxirgi va qat‘iy hukm chiqariladi, degan gap emas. Tahlil natijalarini umumlashtirish fikrlarni oydinlashtiradi, yangicha qarashlarga yo‘l ochadi va tadqiqot keyingi bosqichda davom etaveradi, degan umiddamiz.

“Qaro ko‘zum...” g‘azalining birinchi tahlili 1975 yilda yaratilgan bo‘lsa, o‘n yillik tanaffusdan keyin, 1986 yildan avj nuqtaga ko‘tarilgan. Birin-ketin bir necha jiddiy ilmiy tadqiqotlar maydonga kelgan. Nima sababdan Navoiyning 2700 dan ortiq g‘azali orasidan aynan mazkur g‘azaliga ilmiy-ijodiy jamoatchilik bu qadar alohida va katta e‘tibor qaratgan? Bu juda qiziqarli jumboq. G‘azal yuksak badiiy san‘at darajasida yozilgani, ayni paytda maqom ohanglaridan “Ushshoq” kuyiga solinib, eng mahoratli hofizlar tomonidan o‘ta dardli ijro etilgani uchun keng xalq ommasining mehrini qozongan va shoiru olimlarning diqqat-e‘tiboriga sazovor bo‘lgan. G‘azal tahlillarining qizg‘in tus olishi va yuqori sifat darajasiga ko‘tarilishi erkin ilmiy-ijodiy fikrga keng yo‘l ochilgan, mafkuraviy g‘ovlar olinib, tasavvuf ta‘limotini o‘rganish imkoniyati tug‘ilgan Istiqlo‘l arafasi va Mustaqillik yillariga to‘g‘ri keladi

Alisher Navoiy 1441-yil 9-fevralda Amir Temurning o‘gli Shohruh Mirzo shohligi davrida Hirotda tug‘ildi. Zamondoshlari uning haqida ko‘pincha „Nizomiddin Mir Alisher“ deb yozadilar. 'Nizomiddin'-din--diyomat nizomi degani bo‘lib, donishmand mansab egalariga beriladigan sifat, „mir“ — amir demakdir. Uning otasi G‘iyosiddin Muhammad (uni G‘iyosiddin Kichkina ham der edilar) temuriylar saroyining amaldorlaridan, xonadonning ishonchli kishilaridan edi. Onasi amirzoda

Shayh Abusaid Changning qizi bo'lgan, ismi ma'lum emas. Alisherning bobosi Temurning o'g'li Umarshayx bilan emikdosh (ko'kaldosh) bo'lgan ekan.^[1]

Buyuk shoir o'z asarlarida bu qutlug' dargohga yaqinligidan iftixor etishini bayon qiladi. Shuningdek, uning tarjimai holiga oid ayrim lavhalar asarlarida uchraydi. Bu tabarruk zot to'g'risidagi ba'zi ma'lumotlarni esa uning zamondoshlari o'z kitoblarida beradilar.

Alisher saroy muhitida yashaganligi uchun alohida tarbiya va nazoratda o'sdi. Kichiklik chog'idan she'r va musiqaga ishq tushdi. Olimu fozillar davrasida bo'ldi. Uch-to'rt yoshlarida davrining mashhur shoiri Qosim Anvorning bir she'rini yod aytib, mehmonlarni hayratga soldi. Bir yildan so'ng uni maktabga berdilar. U bo'lajak sulton Husayn Bayqaro bilan birga o'qidi. Uning zehni va iqtidori haqidagi gaplar esa el orasida tarqalib bordi. 1447-yilda Shohruh Mirzo vafot etib, temuriy shahzodalar o'rtasida taxt uchun kurash boshlanadi. Hirot notinch bo'lib qoladi. Alisherlar oilasi Iroqqa yo'l oladi. Yo'lda, Taft shahrida Alisher zamonasining mashhur tarixchisi, „Zafarnoma“ning muallifi Sharafiddin Ali Yazdiy bilan uchrashdi.^[2]

1498-yilda Alisher Navoiy „Majolis un-nafois“ni qayta ko'zdan kechirib, to'ldirdi. Shoirlar adadni 459 taga yetkazdi. Shu yili yoshligidan qalbida muhirlanib kelgan „Mantiq ut-tayr“ ga javob yozadi. „Lison ut-tayr“ Navoiy ijodini yakunlovchi asarlardan biridir. Buyuk shoir 1498-1499-yillarda xatlarini to'plab, „Munshaot“ tuzdi. Unda 88 ta xat jamlangan bo'lib, ularning aksariyati shoirning shoh va shahzodalarga yo'llangan. Shoirning 1500-yilning oxirlarida yozib tugatgan „Mahbub ul-qulub“ asari uning eng so'nggi asari bo'lib qoldi. Navoiy 1501-yilning 3-yanvarida vafot etadi. Butun xalq — shohdan gadogacha, olimdan cho'pongacha, shoirdan dehqongacha ulug' farzandining o'limiga qayg'u va iztirob bilan motam tutadi.

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, adabiyotimizda Alisher Navoiyning tutgan o'rni beqiyos hisoblanadi. Uning har bir yaratgan asarlari chuqur ma'noga ega. Alisher Navoiy faqatgina asarlari bilan emas, balkim davlat siyosatida ham o'z o'rniga ega shaxs. U yaratgan har bir asarlar tarbiyaviy hamda chuqur ma'noga ega. Shu sababdan hozirgi kunda butun dunyo uning g'azallarini va asarlarini sevib mutolaa qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Axmedov.B. va boshqalar «Amir Temur o'g'itlari». Toshkent Navro'z 1997 yil.
2. Qosimov.R. „Talabalarni ommaviy sog'lomlashtirish tadbirlariga xalq milliy o'yinlaridan foydalanish masalalari“ Samarqand 2001 yil (o'quv qo'llanma).